

MULTIFUNKČNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ JAKO JEDEN Z PŘEDPOKLADŮ ROZVOJE PRODUKCE POTRAVIN

Summary

The aim of this story is creation the model of consumer requirements to food quality and safety, which would be include a condition for exact expression. Finding of new ways production using are needed. These ways must be in accordance with interests of society and consumer. The main way will steer to using it to recovering energy sources by higher productivity. The other characteristic of the multifunctional farming will have import for a local diversification to safe countryside, an employment, a stabilisation of country settlement etc. with honouring a high residential density, historical and region specifications and high demand on farming product quality.

Anotace

Společenské uvědomění vztahů mezi produkcí, spotřebou a ekologickými aspekty v rámci trvale udržitelného rozvoje se stává významným faktorem, který má svůj odraz v motivaci k volbě politického směru a současně i koridorem zájmu o určité druhy výrobků.

Pro produkci potravin je proto zvláště významné odhadnout takový sortiment, který budou spotřebitelé preferovat. Jde zde především o ochotu akceptovat vyšší cenu produktu, v případě, že bude v určité míře garancí upřednostňovaných vlastností.

V poslední době je velká pozornost věnována produkci a uplatňování Bio-potravin z ekologické produkce v rámci otázek týkajících se bezpečnosti a původu potravin. Ekologické zemědělství se začalo rychle rozvíjet v Evropě až koncem šedesátých let jako kritická reakce na problémy konvenčního zemědělství. V ČR se vznik ekologického zemědělství váže k roku 1990. Od 1. 1. 2001 nabyl účinnosti zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství, který je plně slučitelný s právem EU. V současné době v České republice ekologicky hospodaří okolo 650 podniků na téměř 5,4 % zemědělského půdního fondu.

Cílem příspěvku je tedy vytvoření takového modelu požadavků spotřebitelů na jakost a bezpečnost potravin, který by zahrnoval předpoklady k exaktnímu vyjádření.

Přestože prvořadým úkolem zemědělství je zajištění bezpečných a jakostních potravin, do multifunkčního zemědělství je nutno řadit také nepotravinářské využití produkce, které může garantovat jednak udržení půdy v produkčním stavu, jednak využití přebytků a dále k získávání obnovitelných zdrojů energie. Jako příklad lze uvést výrobu etanolu z cukrovky a rostlinných olejů pro výrobu bionafty.

Multifunkční zemědělství však nelze v současné době abstrahovat na jednotlivé vedlejší funkce. Podíl jednotlivých součástí musí být vážen zároveň se společenskou objednávkou, tedy s možnostmi uplatnění na trhu.

Ukazuje se tedy, ve shodě s materiály Evropské unie o budoucnosti Evropského modelu zemědělství, že je nutné hledat takové cesty uplatňování produkce, které budou ve shodě se zájmy společnosti a preferencemi spotřebitele. Je však naprosto zřejmé, že tyto „objevené“ možnosti pro rozvoj či pouze pro udržení zemědělství nespočívají (a dlouho ještě spočívat nebudou) v organickém zemědělství, Bio- produkci „ze dvora“ či agroturistice, ale zvyšující se produktivitou hlavní cesty povedou spíše k využití na obnovitelné zdroje energie. Ostatní multifunkční vlastnosti zemědělství mají a budou mít v dohledné době nezanedbatelný význam pro lokální diverzifikaci k udržení krajiny, zaměstnanosti, stabilizaci venkovského osídlení apod. při respektování vysoké hustoty osídlení, historických a krajových specifik a vysokých nároků na kvalitu zemědělské produkce.

Key words: multifunctional farming, food, non-food utilise, ecology

Klíčová slova: multifunkční zemědělství, potraviny, nepotravinářské využití, ekologie

Úvod

Společenské uvědomění vztahů mezi produkcí, spotřebou a ekologickými aspekty v rámci trvale udržitelného rozvoje se stává jednak významným faktorem, který má svůj odraz v motivaci k volbě politického směru, a současně i koridorem zájmu o určité druhy výrobků.

Pro produkci potravin je proto zvláště významné odhadnout takový sortiment, který budou spotřebitelé preferovat. Jde zde především o ochotu akceptovat vyšší cenu produktu, v tom případě, že bude v určité míře garancí preferovaných vlastností.

Cíl

Cílem je vytvoření základny pro produkci potravin a potravinových surovin na základě výhod a nevýhod jednotlivých směrů zemědělské produkce při respektování požadavků zákazníka na bezpečnost, zdravotní nezávadnost a kvalitu potravin.

Metodika

V poslední době je velká pozornost věnována produkci a uplatňování biopotravin z ekologické produkce v rámci otázek týkajících se bezpečnosti a původu potravin. Podle DLOUHÉHO (1999) se kritizované problémy týkaly oblastí jako je kvalita produkce, ochrana prostředí, přírodní zdroje, energie, zdraví konzumentů, setrvalost systémů atd.

Ekologické zemědělství představuje alternativu pro konvenční zemědělství a je založeno na řadě principů, zejména na šetrném vztahu k přírodě, hospodaření v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje, uzavřených cyklech a nepoužívání syntetických hnojiv a pesticidů.

Toto alternativní zemědělství se začalo rychle rozvíjet v Evropě až koncem šedesátých let jako kritická reakce na problémy konvenčního zemědělství. Nedávno proběhlý Kongres evropského zemědělství v Belfastu jasně vyjádřil, že společný princip budoucnosti evropského zemědělství spočívá v organickém, ekologicky šetrném multifunkčním zemědělství. Další společnou myšlenkou bylo konstatování, že je nezbytné přesvědčit spotřebitele, aby důsledněji požadovali nabídku nejen dostatečného množství potravin, ale aby se naučili požadovat jasnou deklaraci jejich nezávadnosti a šetrné postupy jejich výroby (STEHLÍK, 2002).

Multifunkční zemědělství nepodporuje pouze produkci kvalitních potravinářských a nepotravinářských výrobků, ale má také pozitivní vliv na stabilizaci venkovského osídlení, udržování zaměstnanosti ve venkovských regionech, krajinnotvorbu a rozvoj turismu. Toto zemědělství usiluje o trvale udržitelný rozvoj produkčních a mimoprodukčních funkcí zemědělství při respektování vysoké hustoty osídlení, historických i krajových specifik a vysokých nároků na kvalitu zemědělské produkce (FENCL, MOLTERER, 2001).

V ČR se vznik ekologického zemědělství váže k roku 1990, kdy byly za spolupráce MZe ČR a svazů sdružujících ekologické farmáře položeny základy celého systému a uvolněny první dotace. V roce 1994 se rozhodlo o zavedení jednotné ochranné známky pro biopotraviny, a to tehdy zatím z marketingových důvodů. Zhruba v této době se zároveň zvýšilo povědomí spotřebitelů o tomto typu produkce. Významným krokem kupředu pak bylo založení nezávislé kontrolní organizace KEZ (1998), která má být zárukou dodržování přísných pravidel ekologického hospodaření (ZÍDEK, 1999). Metodický pokyn pro ekologické zemědělství a certifikaci ekofarmářů, který odrážel hlavní zásady obsažené v Nařízení Rady EHS č. 2092/91 postupně vyústil až k přípravě zákona o ekologickém

zemědělství. Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství nabyt účinnosti 1. 1. 2001. a je plně slučitelný s právem EU v rámci harmonizace.

V současné době v České republice ekologicky hospodaří okolo 650 podniků téměř na 5,4 % zemědělského půdního fondu (MZe, 2002).

Hlavní motivací zájmu o ekologické hospodaření v ČR je však zatím zejména snaha splnit podmínky pro přiznání státní podpory. To pak vyvolává určitou obavu o udržení úrovně, čistoty a prestiže ekologického zemědělství do budoucna, protože bohužel u mnoha podniků hlubší motivace k tomuto hospodaření chybí (ROZSYPAL, 2000).

Přitom povědomí českého spotřebitele o bioproduktech stále roste, stejně jako se šíří zájem o tzv. label produkty – zvláštní případ „bio“ výrobků. Označování potravin je jednou z nejčastěji diskutovaných problematik zejména v Evropské unii. Významným bodem labellingu potravin je značení jejich původu zahrnující zda vzešly z ekologicky nezatíženého prostředí, zda byla zvířata chována v přijatelných podmínkách chovu a krmena přirozenou výživou a zda nepatří do skupiny geneticky modifikovaných potravin. Do budoucna bude Komise jasněji formulovat předpisy týkající se právě označování (TŮMOVCOVÁ, KOVÁŘOVÁ, 2001).

Jak je zřejmé, jedním z aspektů zajišťování bezpečných potravin je i vytváření podmínek pro chov jatečných zvířat z hlediska welfare. Pro obchod pak bude právě označení původu zvířat z chovů odpovídajících nárokům na ekologické zemědělství výraznou konkurenční výhodou (HAVELKOVÁ, 2001). Vývoj zajišťování zdravotně nezávadných potravin směřuje k jistotám bezpečnosti surovin ze zemědělské prvovýroby. Zajišťování významné míry welfare je základním předpokladem nejen v ekologickém zemědělství v produkci potravin, ale i předpokladem zavádění HACCP v prvovýrobě i pro získávání komparativních výhod na trhu (SAMEK, 1999). To souvisí s faktem, že bezpečnost potravin spotřebitel často hodnotí v souvislosti se zárukou původu.

Kromě toho zákazník klade na potraviny (ať již pocházejí z jakéhokoli typu zemědělské produkce) požadavky, které se týkají čerstvosti, jednotnosti vzhledu a kvality, záruky bezpečnosti (zdravotní nezávadnosti) a v neposlední řadě i ceny.

Výsledky

Je zřejmé, že cesty k produkci potravin, které se mohou uplatnit na trhu s vyšší cenou se musí opírat o vlastnosti, které zákazník preferuje. Na jejich základě je pak možné vytvořit s předstihem základnu pro jejich produkci.

Směry zemědělské produkce potravin a potravinových surovin:

Zemědělská produkce				
Intenzivní		Garance kvality	Bio-produkce	
<i>klady</i>	<i>zápory</i>		<i>klady</i>	<i>zápory</i>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ nižší cena ➤ stabilita kapacit ➤ obnovitelný zdroj energie 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ nejistota uplatnění nadprodukce ➤ rizika bezpečnosti potravin ➤ „anonymní produkt“ 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ zdravotní nezávadnost (př. HACCP v prvovýrobě) ➤ vyšší jakost / biologická hodnota ➤ splnění environment. hledisek vč. welfare 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ omezení nadprodukce ➤ ekologická šetrnost ➤ záruka původu 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ vyšší cena ➤ omezení na „čisté“ oblasti ➤ nutnost průběžného monitoringu stavu prostředí

Diskuse

Produkce, spotřeba i ekologie tvoří navzájem propojený celek se vzájemnými vazbami a vztahy, které se významně podílejí na utváření současného i budoucího charakteru zemědělství. V dlouhodobém horizontu se jasně jeví nezbytnost zajišťování trvale udržitelného rozvoje právě multifunkčním zemědělstvím. Garance kvality v produkci potravin a potravinových surovin není jednoznačně dána ani intenzivní ani bio produkcí. Skutečností je, že vyšší cena přestává být prioritním hlediskem při rozhodování spotřebitele, a že „ekologické povědomí“ veřejnosti neustále vzrůstá.

V současné době nelze abstrahovat multifunkční zemědělství na vedlejší funkce jako je např. bioprodukce, ekologie, agroturistika apod. Je naprosto nezbytné, aby podíl všech jednotlivých součástí byl vzájemně vážen a posuzován zároveň se společenskou objednávkou, tedy s možnostmi uplatnění na trhu a to jak na trhu domácím, tak zahraničním.

Multifunkční zemědělství tvoří právě i podíl intenzivního hospodaření a to v tom smyslu, že je nutno do něj řadit také nepotravinářské využití produkce, které může garantovat jednak udržení půdy v produkčním stavu, jednak využití přebytků a dále k získávání obnovitelných zdrojů energie. Jen pro příklad lze uvést výrobu etanolu z cukrovky či výrobu bionafty z rostlinných olejů. Produkce takovýchto „ekologických“ zdrojů energie má nejen přímé dopady na zemědělský environment, na ekonomiku hospodaření (vedlejší produkty výroby), ale např. i na udržení (a příp. zvýšení) zaměstnanosti v regionu, zkvalitnění života občanů používáním alternativních obnovitelných zdrojů energie atd.

Závěry

Ve shodě s materiály Evropské unie o budoucnosti Evropského modelu zemědělství je nutné hledat cesty uplatňování produkce ve shodě se zájmy společnosti. Je však naprosto zřejmé, že „objevené“ cesty pro rozvoj, či jen udržení zemědělství nespočívají (a dlouho nebudou spočívat) v zemědělství čistě organickém, prodeji bioprodukce „ze dvora“ či agroturistice, ale povedou k neustálému zvyšování zajišťování bezpečnosti a kvality produkce a zároveň se zvyšující se produktivitou hlavní cesty povedou spíše k využití na obnovitelné zdroje energie. Ostatní multifunkční vlastnosti zemědělství pak mají a v dohledné době budou mít nezanedbatelný význam pro lokální diverzifikaci k udržení krajiny, regionálního osídlení, zaměstnanosti atd.

Literatura

1. DLOUHÝ, J., 1999: Ekologické zemědělství v Evropě a ve světě. Sborník referátů 10 let ekologického zemědělství v České republice. ČZU Praha. s. 5-7.
2. FENCL, J., MORTERER, W., 2001: Zemědělství v rozšířené Evropské unii. Příspěvek České republiky a Rakouska k diskusi o budoucnosti Evropského modelu zemědělství. <http://www.agroweb.cz/projekt/clanek.asp?pid=2&cid=5956>. 19. 3. 2002
3. HAVELKOVÁ, J., 2001: Ekofarmy, jakost a zpeněžování bioproduktů. Diplomová práce. ČZU PEF Praha. s. 53.
4. MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, 2002: Statistické údaje o ekologickém zemědělství v ČR. <http://www.mze.cz/cz>. 17. 5. 2002
5. ROZSYPAL, R., 2000: Výsledky kontroly KEZ, o.p.s. v roce 1999. BIO č.7 /2000. s.5
6. SAMEK, M., 1999: Využití principů ekologického zemědělství pro získání konkurenční výhody na trhu. Sborník z konference Aktuální problémy šlechtění, chovu, zdraví a produkce skotu. Praha, s. 298-300

7. STEHLÍK, J., 2002: Co naznačil Kongres evropského zemědělství v Belfastu. Asociace soukromého zemědělství ČR. <http://agroweb.cz/projekt/clanek.asp?pid=33&cid=5736>. 29.1.2002
8. TŮMOVCOVÁ, P. - KOVÁŘOVÁ, K., 2001: Zajištění bezpečnosti potravin a systém labellingu u masa. XXVIII. Seminář o jakosti potravin a potravinových surovin. MZLU Brno, s.8/9
9. ZÍDEK, T., 2002: Postavení ekologického zemědělství v České republice a jeho vývoj od roku 1990. Sborník referátů 10 let ekologického zemědělství v České republice. ČZU Praha. s. 1-3.